

Jak kształtować kompetencje kluczowe?

Kompetencje kluczowe a podstawa programowa

Sabina Furgoł

nauczyciel-konsultant

Kompetencje kluczowe zostały określone w Zaleceniach Rady z dnia 22.05.2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2018/C 189/01), (a opublikowane w Dz.U.UE C z dnia 4 czerwca 2018 r. [1]) określają osiem kluczowych kompetencji. Kompetencje kluczowe opisują potrzebną i niezbędną wiedzę, umiejętności i postawy człowieka dorosłego, by mógł on swobodnie funkcjonować w otaczającej i ciągle zmieniającej się rzeczywistości XXI wieku. W uzasadnieniu do dokumentu można przeczytać: "W gospodarce opartej na wiedzy zapamiętywanie faktów i procedur jest kwestią kluczową, lecz nie wystarcza, by zapewnić postęp i sukcesy. W naszym szybko zmieniającym się społeczeństwie istotniejsze niż kiedykolwiek wcześniej są takie umiejętności jak, umiejętność rozwiązywania problemów, krytycznego myślenia, zdolność do współpracy, umiejętność kreatywnego myślenia, myślenia komputacyjnego i samoregulacji. Są to narzędzia pozwalające to, czego się nauczono, wprowadzać w życie w czasie rzeczywistym, by generować nowe idee, nowe teorie, nowe produkty i nową wiedzę."

Biorąc pod uwagę m.in. dynamikę zmian społecznych, rynku pracy, rozwoju nowych technologii, wyłonionych zostało 8 kompetencji kluczowych:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje językowe;
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie przedsiębiorczości;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Autorzy dokumentu zalecają wszystkim państwom członkowskim Unii Europejskiej, aby w ramach własnych wewnętrznych systemów edukacji, kierowali uwagę na kształtowanie kompetencji kluczowych, zwłaszcza w trakcie edukacji formalnej, w trakcie której można

uzyskać realny wpływ na ich rozwijanie. Prof. Stefan M. Kwiatkowski podkreśla: Jeżeli przyjmiemy, że znakiem firmowym przyszłości jest zmiana, to podstawową – perspektywiczną kompetencją jest niewątpliwie zdolność do efektywnego reagowania na pojawiające się nowe elementy rzeczywistości. Wymaga to rozwoju swojego rodzaju kompetencji nadrzędnych, które charakteryzuje nie tylko gotowość na zmiany, lecz także aktywny udział w ich kreowaniu, a następnie w rozwiązywaniu problemów (napięć) pojawiających się nieuchronnie na styku starego i nowego porządku społecznego oraz gospodarczego [2]. Zatem rolą systemów edukacyjnych, a właściwie nauczycieli jest świadomość konieczności rozwijania uczniowskich kompetencji kluczowych, rozumianych jako połączenie wiedzy, umiejętności i postaw, wykraczających poza koncepcję skupiania się na samej "wiedzy" (akademickiej). Kształtowanie kompetencji tzw. transversalskills niezbędnych na rynku pracy, obejmujących: umiejętności matematyczno-przyrodnicze, umiejętności posługiwania się językami obcymi (w tym język polski dla cudzoziemców i osób powracających do Polski oraz ich rodzin), posługiwania się technologią informacyjno-komunikacyjną (ICT), umiejętność rozumienia (ang. literacy), kreatywność, innowacyjność, przedsiębiorczość, krytyczne myślenie, rozwiązywanie problemów, umiejętność uczenia się, umiejętność pracy zespołowej w kontekście środowiska pracy, jak również, nauczania eksperymentalnego zwiększą szansę młodych ludzi w przyszłości na samorealizację i rozwój osobisty, zatrudnienie, włączenie społeczne i aktywne obywatelstwo, będą decydowały o jakości życia.

Kompetencje kluczowe uczniów, zgodnie z podstawą programową kształcenia ogólnego, należy kształtować na wszystkich etapach edukacyjnych i w szkole podstawowej, i w szkole ponadpodstawowej. Jedynym wyznacznikiem edukacji nie mogą być wyłącznie egzaminy zewnętrzne. Nie mniej ważne, a może ważniejsze, są umiejętności, których nie bada się testami egzaminacyjnymi, a które jednak należy kształtować zgodnie z zapisami podstawy programowej.

Kompetencje kluczowe w podstawie programowej szkoły podstawowej

Podstawa programowa kształcenia ogólnego stanowi jeden z najważniejszych fundamentów pracy szkoły i pracy nauczyciela. Analizując jej zapisy, można zauważyć bezpośrednie odniesienie do rozumienia sensu i znaczenia poszczególnych kompetencji kluczowych oraz możliwości ich kształtowania na danym etapie edukacyjnym.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej określa, że:

"Najważniejsze umiejętności rozwijane w ramach kształcenia ogólnego w szkole podstawowej to:

1. sprawne **komunikowanie się w języku polskim oraz w językach obcych nowożytnych;**

2. sprawne **wykorzystywanie narzędzi matematyki w życiu codziennym**, a także kształcenie myślenia matematycznego;
3. **poszukiwanie, porządkowanie, krytyczna analiza oraz wykorzystanie informacji z różnych źródeł**;
4. **kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie**;
5. **rozwiązywanie problemów**, również z wykorzystaniem technik mediacyjnych;
6. **praca w zespole i społeczna aktywność**;
7. **aktywny udział w życiu kulturalnym** szkoły, środowiska lokalnego oraz kraju. [3]"

Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej oraz dla szkoły ponadpodstawowej – liceów ogólnokształcących i techników we fragmentach dotyczących warunków i sposobu realizacji poszczególnych przedmiotowych podstaw programowych bardzo często zawiera wskazania konkretnych metod nauczania do wykorzystania przez nauczyciela w procesie dydaktycznym na lekcji.

Stąd system edukacji, a nieco bardziej praktycznie nauczyciele w szkole, na każdym etapie edukacyjnym, powinni stworzyć takie warunki i przestrzeń dla uczenia (się), aby uczniowie mogli te niezbędne umiejętności na rynku pracy rozwijać w szkole.

W Tabeli 1 zestawiono kompetencje kluczowe z wybranymi metodami sprzyjającymi kształtowaniu kompetencji kluczowych wskazanymi w warunkach realizacji przedmiotowych podstaw programowych kształcenia ogólnego w szkole podstawowej.

Lp.	NAZWA KOMPETENCJI KLUCZOWEJ	WYBRANE METODY KSZTAŁTOWANIA KOMPETENCJI KLUCZOWYCH ZAWARTE W WARUNAKACH I SPOSOBACH REALIZACJI PRZEDMIOTOWYCH PODSTAW PROGRAMOWYCH
1.	kompetencje rozumienia i tworzenia informacji	<ul style="list-style-type: none"> • metoda tekstu przewodniego • praca z tekstem źródłowym za pomocą pytań ukierunkowanych • metody aktywizujące np. mapa mentalna, metaplan, drzewko decyzyjne
2.	kompetencje językowe	<ul style="list-style-type: none"> • metoda projektu edukacyjnego • ćwiczenia bazujące na pracy w parach lub w grupach
3.	kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii	<ul style="list-style-type: none"> • metoda projektu edukacyjnego, w tym projekt badawczy • metoda WebQuest • obserwacja, doświadczenie, eksperyment • wycieczki edukacyjne, w tym wycieczki wirtualne oraz

4.	kompetencje cyfrowe	<p>zajęcia terenowe</p> <ul style="list-style-type: none"> • metoda problemowa, w tym Problem Based Learning (PBL)
		<ul style="list-style-type: none"> • metoda projektu edukacyjnego • metoda WebQuest • grywalizacja np. Kahoot, Learning Apps • praca w oparciu o programy/aplikacje np. Padlet, Canva, Glogster, dysk Google
5.	kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie uczenia się	<ul style="list-style-type: none"> • metoda projektu edukacyjnego • metoda WebQuest • drama • debata • metoda portfolio
6.	kompetencje obywatelskie;	<ul style="list-style-type: none"> • metoda projektu edukacyjnego • metoda WebQuest • dyskusja/debata • metody problemowe • wolontariat
7.	kompetencje w zakresie przedsiębiorczości	<ul style="list-style-type: none"> • metoda projektu edukacyjnego • metoda WebQuest • dyskusja/debata • metody problemowe
8.	kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej	<p>Lekcje szkolne mogą być uzupełniane innymi formami zajęć, wśród których wymienić można:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. udział w koncertach, przedstawieniach i audycjach muzycznych; 2. lekcje w salach koncertowych, szkołach muzycznych, muzeach; 3. współtworzenie koncertów, prezentacji, imprez muzycznych; 4. organizowanie, propagowanie i udział w koncertach typu "dzieci – dzieciom"; 5. udział w projektach interdyscyplinarnych klasowych

i szkolnych;

6. spotkania z artystami;
7. poznawanie lokalnego folkloru muzycznego i jego twórców, w miarę możliwości współtworzenie kultury regionalnej w powiązaniu z instytucjami zajmującymi się upowszechnianiem kultury i sztuki;
8. udział w przeglądach, festiwalach i konkursach muzycznych.

- metoda projektu edukacyjnego

Lekcje w miarę możliwości powinny być uzupełniane innymi formami zajęć, realizowanymi we wszystkich latach nauki. Ich celem jest m.in. upowszechnianie kultury i współpraca z instytucjami i osobami działającymi na rzecz rozwoju kultury i sztuki. Do takich form należą:

1. lekcje w: galeriach, muzeach, obiektach sakralnych, pracowniach twórców;
2. wycieczki, w tym zajęcia plenerowe;
3. tworzenie wystaw prac własnych, klasowych i szkolnych;
4. zwiedzanie wystaw;
5. spotkania z artystami;
6. poznawanie zabytków i twórców regionu oraz, w miarę możliwości, współtworzenie kultury regionalnej w powiązaniu z instytucjami zajmującymi się upowszechnianiem kultury i sztuki;
7. udział w konkursach plastycznych.

Kompetencje kluczowe w podstawie programowej szkoły ponadpodstawowej

Podstawa programowa kształcenia ogólnego stanowi jeden z najważniejszych fundamentów pracy szkoły i pracy nauczyciela. Analizując jej zapisy, można zauważyć bezpośrednie odniesienie do rozumienia sensu i znaczenia poszczególnych kompetencji kluczowych oraz możliwości ich kształtowania na danym etapie edukacyjnym.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz. U. z 2018 r. poz. 467), które weszło w życie z dniem 1.09.2018 r., określa, że:

"Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego w liceum ogólnokształcącym i technikum należą:

1) **myślenie** - rozumiane jako złożony proces umysłowy, polegający na tworzeniu nowych reprezentacji za pomocą transformacji dostępnych informacji, obejmującej interakcję wielu operacji umysłowych: wnioskowanie, abstrahowanie, rozumowanie, wyobrażanie sobie,

sądzenie, rozwiązywanie problemów, twórczość. Dzięki temu, że uczniowie szkoły ponadpodstawowej uczą się równocześnie różnych przedmiotów, możliwe jest rozwijanie następujących typów myślenia: analitycznego, syntetycznego, logicznego, komputacyjnego, przyczynowo-skutkowego, kreatywnego, abstrakcyjnego; zachowanie ciągłości kształcenia ogólnego rozwija zarówno myślenie percepcyjne, jak i myślenie pojęciowe. Synteza obu typów myślenia stanowi podstawę wszechstronnego rozwoju ucznia;

2) **czytanie** - umiejętność łącząca zarówno rozumienie sensów, jak i znaczeń symbolicznych wypowiedzi; kluczowa umiejętność lingwistyczna i psychologiczna prowadząca do rozwoju osobowego, aktywnego uczestnictwa we wspólnocie, przekazywania doświadczeń między pokoleniami;

3) **umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych**, zarówno w mowie, jak i w piśmie, to podstawowa umiejętność społeczna, której podstawą jest znajomość norm językowych oraz tworzenie podstaw porozumienia się w różnych sytuacjach komunikacyjnych;

4) **kreatywne rozwiązywanie problemów** z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie;

5) **umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi**, w tym dbałość o poszanowanie praw autorskich i bezpieczne poruszanie się w cyberprzestrzeni;

6) **umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł**;

7) **nabywanie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania**;

8) **umiejętność współpracy w grupie** i podejmowania działań indywidualnych. [4]"

W Tabeli 2. zestawiono kompetencje kluczowe z wybranymi metoda sprzyjającymi kształtowaniu kompetencji kluczowych. Które zostały wskazane w warunkach realizacji przedmiotowych podstaw programowych kształcenia ogólnego w szkole ponadpodstawowej

Lp	NAZWA KOMPETENCJI KLUCZOWEJ	WYBRANE METODY KSZTAŁTOWANIA KOMPETENCJI KLUCZOWYCH ZAWARTE W WARUNKACH I SPOSOBACH REALIZACJI PRZEDMIOTOWYCH PODSTAW PROGRAMOWYCH
1.	kompetencje rozumienia i tworzenia informacji	<ul style="list-style-type: none"> • metoda JIGSAW • metoda tekstu przewodniego • praca z tekstem źródłowym za pomocą pytań ukierunkowanych • metody aktywizujące np. mapa mentalna, metaplan, drzewko decyzyjne

- metoda projektu edukacyjnego
- ćwiczenia bazujące na pracy w parach lub w grupach – dyskusja/debata

2. Kompetencje językowe

W szkole powinny być organizowane wydarzenia związane z językami obcymi, np. konkursy, wystawy, seanse filmowe, spotkania czytelnicze, dni języków obcych, zajęcia teatralne, udział w programach europejskich typu eTwinning, umożliwiające uczniom kontakt z rodzimymi użytkownikami języka oraz innymi użytkownikami języka docelowego.

3. kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii

- metoda projektu edukacyjnego, w tym projekt badawczy
- metoda WebQuest
- obserwacja, doświadczenie, eksperyment
- wycieczki edukacyjne, w tym wycieczki wirtualne oraz zajęcia terenowe
- metoda problemowa, (np. np. burza mózgów, drzewo decyzyjne, metaplan, analiza SWOT, symulacja i odgrywanie ról) w tym Problem Based Learning (PBL)

4. kompetencje cyfrowe

- metoda projektu edukacyjnego
- metoda WebQuest
- grywalizacja np. Kahoot, Learning Apps
- praca w oparciu o programy/aplikacje – Padlet, Canva, Glogster, dysk Google

5. kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie uczenia się;

- metoda projektu edukacyjnego
- metoda WebQuest
- drama
- dyskusja/debata, w tym debata oxfordzka
- metoda portfolio

6. kompetencje obywatelskie

- § metoda projektu edukacyjnego
- § metoda WebQuest
- § wolontariat

Nauczyciel powinien stosować nauczanie problemowe i metody kształcące umiejętności społeczne, twórczego myślenia i rozwiązywania problemów (np. burza mózgów, drzewo decyzyjne, metaplan, analiza SWOT, symulacja i odgrywanie ról).

Oprócz tekstów autorów podręczników istotną rolę w procesie kształcenia powinny odgrywać również teksty źródłowe, słowniki,

leksykony, mapy, wykresy, diagramy i zestawienia statystyczne (w tym z wyników badań opinii publicznej).

7.

kompetencje w zakresie przedsiębiorczości

- wycieczka edukacyjna (w tym wirtualna, wykorzystująca dedykowane aplikacje) do wybranych instytucji – tak krajowych, jak i międzynarodowych
- metoda projektu edukacyjnego
- metoda WebQuest
- ćwiczenia terenowe w przedsiębiorstwie, alternatywnie, w przypadku braku możliwości wyjścia do przedsiębiorstwa, proponuje się zorganizowanie spotkania z przedsiębiorcą, w trakcie którego uczniowie mogą dyskutować na tematy związane z funkcjonowaniem przedsiębiorstwa

8.

kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej

- metoda projektu edukacyjnego
- udział uczniów w różnego rodzaju aktywnościach pozalekcyjnych i pozaszkolnych (np. zespołach muzycznych, występach solowych, happeningach, przeglądach, koncertach charytatywnych, konkursach, olimpiadach artystycznych)
- Szkoła powinna stwarzać warunki do obcowania z muzyką "na żywo" poprzez udział uczniów w koncertach i spektaklach muzycznych, organizowanych w szkole i poza nią oraz do publicznej prezentacji umiejętności muzycznych uczniów.
- Lekcje szkolne można uzupełniać innymi formami zajęć, wśród których wymienić można:

1. lekcje muzealne;
2. wycieczki;
3. wykłady i prezentacje na temat sztuki w instytucjach zewnętrznych (np. muzea, galerie);
4. zwiedzanie wystaw;
5. spotkania z wybitnymi artystami.

- Ucząc się organizacji wystaw, uczniowie mogą zaprojektować własną "wirtualną" wystawę (tzw. muzeum wyobraźni) z uzasadnieniem doboru eksponowanych dzieł lub wystawę autentyczną, do której będą mogli przygotować oprawę plastyczną (zaproszenie, plakat)

Metody nauczania, które sprzyjają rozwijaniu tzw. kompetencji kluczowych to metody opierające się m.in. samodzielnym dochodzeniu do wiedzy oraz na pracy w grupie, komunikacji w zespole, samoocenie, ocenie koleżeńskiej.

Do metod, które silnie wpływają na rozwijanie ww. kompetencji należą m.in. metoda projektu, metoda WebQuest, doświadczenie i eksperyment, nauczanie problemowe,

dyskusja, debata oraz cała gama metod tzw. aktywnych. Metody te z założenia różnią się od zwykłych zadań szkolnych swoją unikalnością uzyskiwanych efektów nauczania. Warto podkreślić, że metody te wzajemnie się przenikają i uzupełniają, ponieważ posiadają niewątpliwie wspólne cechy. Istotnymi wspólnymi cechami przywołanych metod jest m.in. położenie nacisku na aktywne i samodzielne zdobywanie wiedzy przez samego ucznia poprzez formułowanie problemów, stawianie hipotez badawczych, odkrywanie dróg rozwiązań problemów, weryfikację własnego stanowiska, formułowanie wniosków, równocześnie angażując do tych procesów poznawczych technologię informacyjno-komunikacyjną. Pozwalają na kształtowanie logicznego myślenia, myślenia przyczynowo-skutkowego, uczą analizy i syntezy, pozwala na twórczą kreatywność. A równocześnie pozwalają na kształtowanie właściwych postaw społecznych – m.in. brania odpowiedzialności za swoje działanie, punktualności, pozwalają na kształtowanie umiejętności komunikowania się, wypowiedzania się i prezentowania się na forum, planowania swojej pracy, wpływają na tworzenie się więzi z innymi osobami, uczą tolerancji.

Kształtowanie kompetencji kluczowych u uczniów nie odbywa się ponad podstawą programową. Kształtowanie tychże kompetencji wynika właśnie z realizacji podstaw programowych. Zachęcam do refleksji.

[1] Zalecenia Rady w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie. Dostęp dnia 3.12.2019, <https://www.prawo.pl/akty/dz-u-ue-c-2018-189-1,69055843.html>

[2] Kwiatkowski S. M., Kompetencje przyszłości [w:] Kwiatkowski S. M. (red.), [Kompetencje przyszłości](#). Seria Naukowa FRSE. Tom III, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2018, s. 27. Dostęp: 20 listopada 2018 r.

[3] ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu miarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, s. 12.

[4] ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia, s. 2 - 3.